

УДК 930.1:94(477.54)“1941/1945”

© **Юрій СКРИПНИЧЕНКО**

БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО «СХІДНИХ РОБІТНИКІВ» ЯК ДЖЕРЕЛО У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ОСТАРБАЙТЕРСТВА З ХАРКІВЩИНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Розвідку присвячено дослідженню історії остарбайтерства з Харківщини в роки Другої світової війни. Під час пошукової роботи зібрано біографічні відомості про остарбайтерів, які з огляду на різні життєві обставини були вивезені окупантами із цього регіону України до Третього райху. Серед використуваних методів важливе місце посіли: системний, дедуктивний, індуктивний, статистичний. Вони були стимулами до неупередженого збирання, узагальнення та аналізу інформації. Робота базувалася на принципах історизму та системності. На основі проведеного дослідження ми дійшли висновку: пошукова робота є одним із джерел вивчення остарбайтерства з Харківщини в роки Другої світової війни. Зібрані біографічні відомості можна використати під час підготовки до лекційних занять з історії України, всесвітньої історії, регіонального краєзнавства, а також для написання рефератів, курсових, дипломних, науково-пошукових робіт.

Ключові слова: Друга світова війна, Третій райх, «новий порядок», пошукова робота, остарбайтери.

Друга світова війна відходить від нас далі й далі. Учасників тих трагічних подій залишається щороку менше. Тож перед науковцями постає важливе завдання – зібрати біографічні відомості про цих людей, щоб за їх допомогою описати політику, яку провадило німецьке військове командування щодо населення окупованих територій. Йдеться, зокрема, про набір і вивезення громадян із Харківщини на різні роботи до Третього райху.

Актуальність роботи полягає в тому, що обрана тема є маловивченою та потребує більшої уваги як науковців, так і всього українського суспільства. Водночас дослідження має і виховне значення – в сенсі військово-патріотичного виховання та акцентування на потребі шанобливого ставлення до всіх учасників Другої світової війни.

Метою роботи є зібрання біографічних відомостей про примусових робітників із Харківщини в роки Другої світової війни на основі спогадів самих остарбайтерів та їхніх родичів.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- систематизувати біографічні відомості про харків'ян, яких було вивезено до Третього райху;

- на основі відомостей зробити висновок про те, що головним джерелом вивчення остарбайтерства з Харківщини є пошукова робота зі збирання біографічних відомостей про примусових робітників.

Новизна дослідження полягає в тому, що відомості про остарбайтерів із Харківщини помітною мірою доповнюють загальний масив даних про осіб, вивезених нацистами з усієї України на різні роботи до Третього райху.

Однією з тем, вартих уваги дослідників Другої світової війни, є вивезення нацистською окупаційною владою населення Харківщини до Третього райху для залучення до різних робіт [1–10]. За офіційними даними, у 1941–1943 рр. гітлерівці відправили туди з області 164 тис. осіб [11]. Однак ці дані потребують уточнення. Учені-краєзнавці під час пошуків щороку поповнюють список колишніх «східних робітників». Зокрема, ми впродовж 2015–2018 рр. збрали біографічні відомості про 135 таких людей та їхніх родичів із Харківщини.

Проводячи своє дослідження, ми взяли інтерв'ю як у самих учасників тих подій, так і в членів їхніх сімей. Усноісторичне інтерв'ю відбувалось «у вільній формі за складеним питальником, але з повним правом для респондентів відповідати лише на ті запитання, на які вони визнають можливим» [12].

На основі проведених інтерв'ю з колишніми остарбайтерами та їхніми родичами ми склали й систематизували біографічні відомості про долі харків'ян – «східних робітників» під час Другої світової війни та після її закінчення, аж до сьогодення. Раніше ці мешканці міста й області не були офіційно внесені науковцями до загального списку вивезених нацистською окупаційною владою до Третього райху на різні роботи. До нашого дослідження ввійшло 40 біографічних довідок про долі «східних робітників» із міста й регіону.

Біографічні відомості про остарбайтерів із Харківщини

1. Барабаш (дівоче прізвище Любжина) Віра Федорівна народилася 22 липня 1922 р. в с. Кочеток (нині смт Кочеток Чугуївського району Харківської області). 15 липня 1942 р. була примусово відправлена звідти окупантами до м. Аннаберг (Німеччина). Спершу працювала в бауера Курта Ганзе, потім у місцевого фабриканта. 25 квітня 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Повернулася додому в червні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, смт Кочеток.

2. Бережна (дівоче прізвище Чиркова) Олександра Іллівна народилася в 1922 р. в с. Піски (нині у складі м. Зміїв Харківської області). У 1942 р. була вивезена звідти нацистами до с. Ортовіц (нині с. Ортовіце, Польща). Працювала у фермера на ім'я Вернер. У січні 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому

повернулася в жовтні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Зміївський район, с. Костянтівка.

3. Бичкова (дівооче прізвище Литвинова) Марія Герасимівна народилася в 1920 р. в с. Мокрянка Красноградського району Харківської області. У серпні 1942 р. із с. Суха Балка Валківського району Харківської області була відправлена окупантами до збірного пункту в м. Красноград. Потім вивезена до м. Зуль (Німеччина). Працювала служницею в німецьких сім'ях. У травні 1945 р. її визволили американці. Повернулася додому в липні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

4. Бондарь (дівооче прізвище Машка) Анастасія Лук'янівна народилася 23 серпня 1926 р. в с. Очеретове (нині Валківського району Харківської області). 29 липня 1942 р. була примусово відправлена звідти нацистами до м. Готенгофен (нині м. Гдиня, Польща), де працювала на залізниці різноробочою. 30 березня 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася 25 квітня того самого року. Місце проживання: Харківська область, Валківський район, с. Очеретове.

5. Головчанська (дівооче прізвище Кравченко) Єлизавета Устинівна народилася 7 травня 1924 р. в с. Іванівка (нині Синельниківського району Дніпропетровської області). Влітку 1942 р. була примусово відправлена звідти окупантами до м. Любек (Німеччина). Працювала на військовому підприємстві підсобною робітницею. Восени 1943 р. втекла. Зловивши, її кинули до в'язниці в м. Гюстров (Німеччина). Від кінця 1943 р. працювала на вокзалі в ресторані (господаря звали Гайн). Наприкінці квітня 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася 6 січня 1946 р. Місце проживання: м. Харків.

6. Голубева (дівооче прізвище Парфенова) Олександра Терентіївна народилася в 1925 р. в с. Борова Зміївського району Харківської області. 12 червня 1942 р. була вивезена звідти окупантами спершу до м. Штутгарт, потім – до м. Фельбах (Німеччина). Працювала підсобною робітницею в ливарному цеху місцевого заводу. У квітні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулася 18 листопада того самого року. Місце проживання: Харківська область, Зміївський район, с. Борова.

7. Гончаренко (дівооче прізвище Храпова) Валентина Іллівна народилася в 1925 р. в с. Нова Гнилиця Чугуївського району Харківської області. 13 липня 1943 р. була примусово відправлена окупантами звідти до с. Гольденау (нині с. Голунін, Польща). Працювала в поміщика Ганса Шварца. У травні 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Повернулася додому в серпні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Гракове.

8. Гончаренко (дівооче прізвище Нестеренко) Марія Тимофіївна народилася 16 березня 1928 р. в м. Харків. На початку літа 1942 р. була вивезена з міста окупантами до с. Штелле біля м. Гамбург (Німеччина). Працювала в економії домогосподаркою. У травні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулася восени того самого року. Місце проживання: м. Харків.

9. Гончарова (дівоче прізвище Харківська) Ольга Андріївна народилася 1 червня 1925 р. в с. Таганка Чугуївського району Харківської області. У червні 1942 р. із с. Гракове Чугуївського району була вивезена нацистами до м. Штеттін (нині м. Щецин, Польща). Працювала в аптечному управлінні. 7 березня 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася 6 січня 1946 р. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Гракове.

10. Гребенюкова (дівоче прізвище Пугачова) Марія Василівна народилася 25 листопада 1924 р. в с. Кочеток (нині смт Кочеток Чугуївського району Харківської області). У червні 1942 р. із м. Чугуїв була вивезена нацистами до м. Дрезден (Німеччина). Працювала на військовому заводі: намотувала дріт на котушки. У травні 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася в листопаді того самого року. Місце проживання: Харківська область, м. Чугуїв.

11. Дадиван (дівоче прізвище Мовчан) Марія Гнатівна народилася в 1924 р. в с. Новий Бурлук Печенізького району Харківської області. Була примусово відправлена нацистами до Німеччини навесні 1942 р. Працювала домогосподаркою в м. Любек (господаря звали Отто), м. Гамбург, на острові Фемарн, на сільгоспроботах у Польщі. 5 травня 1945 р. британські військові передали її радянським. Додому повернулася в жовтні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Новий Бурлук.

12. Дем'янюк (дівоче прізвище Киценко) Ніна Іванівна народилася в 1923 р. в с. Костянтівка Зміївського району Харківської області. У червні 1942 р. була примусово відправлена звідти до м. Брауншвайг (Німеччина). Працювала на фірмі «Шахт» (вул. Бюльтенвег, 48). У квітні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулась у травні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Зміївський район, с. Костянтівка.

13. Забійна (дівоче прізвище Приходько) Тетяна Андріївна народилася 28 квітня 1922 р. в с. Клугино-Башкирівка Чугуївського району Харківської області. 11 червня 1942 р. була вивезена звідти нацистами до м. Відень (Австрія). Працювала служницею в лікаря на вул. Гітлердорфштрассе, 38 (господаря звали Адольф Вінклер, ім'я його дружини – Ганна, доньки – Гендель). У квітні 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася 11 червня того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, смт Кочеток.

14. Золотько (дівоче прізвище Лиходій) Ганна Оксентіївна народилася 27 липня 1913 р. в с. Перещепине (нині м. Перещепине Новомосковського району Дніпропетровської області). Взимку 1942 р. вивезена нацистами з Харкова до м. Гальберштадт (Німеччина). Працювала на консервній фабриці різноробочою. Навесні (наприкінці березня – на початку квітня) 1945 р. визволена американцями. Додому повернулась у жовтні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

15. Іванова (дівоче прізвище Пивовар) Марія Павлівна народилася 19 серпня 1920 р. в с. Мосьпанове Чугуївського району Харківської області. 13 червня 1942 р.

була вивезена звідти окупантами до м. Відень (Австрія). Працювала хатньою робітницею в різних сім'ях. У травні 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася в жовтні того самого року. Місце проживання: Харківська область, м. Чугуїв.

16. Камініна (дівооче прізвище Матвієнко) Марія Тимофіївна народилася 3 вересня 1926 р. в с. Малинівка (нині смт Малинівка Чугуївського району Харківської області). 11 липня 1942 р. була примусово відправлена звідти окупантами до м. Відень (Австрія). Працювала на машинобудівному підприємстві токарем. 7 квітня 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася 5 вересня того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, смт Малинівка.

17. Кантемирова (дівооче прізвище Назаренко) Ганна Дмитрівна народилася в 1923 р. в с. Нова Гнилиця Чугуївського району Харківської області. Улітку 1942 р. була примусово відправлена звідти окупантами до розподільного пункту в м. Мюнхен (Німеччина). Працювала хатньою робітницею у фрау Кунферберг, а потім у фрау Грендлер. У травні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулася в серпні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

18. Кармінова (дівооче прізвище Малявіна) Анастасія Іванівна народилася в 1921 р. в с. Гракове Чугуївського району Харківської області. Улітку 1942 р. була вивезена звідти окупантами до Східної Пруссії, де жила за 8 км від м. Кенігсберг (нині м. Калінінград, РФ). Працювала в бауера на ім'я Карл. Через півтора місяця втекла. Була спіймана й відправлена до карального табору Гахенбург, де провела шість місяців. Трудилася на лісорозробці (викорчувувала ліс під поле). 9 травня 1945 р. визволена танкістами Червоної армії. У липні того самого року повернулася додому. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Гракове.

19. Карпенко (дівооче прізвище Райковська) Віра Костянтинівна народилася в с. Баранівка (нині м. Баранівка Житомирської області). Наприкінці серпня – на початку вересня 1942 р. була вивезена окупантами звідти спершу до м. Мюльгаузен (Німеччина), де працювала на заводі робітницею, потім – до м. Лангенфельд (Німеччина, земля Північний Рейн-Вестфалія), де була санітаркою в таборі для російських військовополонених. У травні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулася в 1950 р. Місце проживання: м. Харків.

20. Кияшко Йосип Гаврилович народився 29 вересня 1922 р. в с. Мосьпанове Чугуївського району Харківської області. 27 вересня 1942 р. був вивезений звідти окупантами до розподільного пункту в м. Магдебург (Німеччина). Утік. Спіймавши, його кинули до концентраційного табору Заксенгаузен (номер в'язня 55240). Працював у колоні № 6 Шпера на складанні деталей підсобним робітником. 5 травня 1945 р. визволений американцями й відправлений до радянської зони окупації Німеччини. Після повернення на батьківщину трудився на шахті в м. Сталіно (нині м. Донецьк). Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Гракове.

21. Кобзарь (дівоче прізвище Лукавенко) Пелагія Никифорівна народилася 17 травня 1920 р. в с. Високопілля Валківського району Харківської області. Улітку 1942 р. була примусово відправлена звідти окупантами до м. Кіль (Німеччина). Працювала на кухні в таборі для військовополонених. Допомогала їм (переважно харчами), тож нацисти перевели її до бауера Ганса Шрайдера (дружина – Емма, діти – Інґрід, Генріх), де вона виконувала різні сільськогосподарські роботи. У травні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулася в серпні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

22. Коваль (дівоче прізвище Раздорська) Катерина Федорівна народилася 12 листопада 1914 р. в с. Кочеток (нині смт Кочеток Чугуївського району Харківської області). 15 липня 1942 р. була вивезена звідти нацистами до с. Нідерзедліц, що біля м. Дрезден (Німеччина). Працювала робітницею штампувального цеху. Після бомбардування радянською авіацією Дрездена, за три тижні до визволення, була направлена на риття траншей – для відбудови німецьких оборонних ліній. 8 травня 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася 25 серпня того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, смт Кочеток.

23. Колісниченко (дівоче прізвище Храмушева) Галина Пилипівна народилася 17 серпня 1927 р. в м. Харків. У серпні 1942 р. з Полтавської області була примусово відправлена фашистами до м. Людвігсгафен (Німеччина). Спершу працювала на кухні при четвертому бараці для примусових робітниць (переважно з України), де й мешкала. Потім її перевели на німецьку кухню. У травні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулася в серпні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

24. Колісниченко Олена Гнатівна народилася 27 липня 1925 р. в с. Малинівка Чугуївського району Харківської області. Навесні 1942 р. була вивезена звідти окупантами до розподільного пункту в м. Дрезден, а потім до м. Хемніц (Німеччина). Працювала підсобною робітницею на текстильній фабриці. У 1944 р. була переведена до м. Аннаберг, на військове підприємство. 8 травня 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася 3 липня того самого року. Місце проживання: м. Харків.

25. Комлів Сергій Ілліч народився в 1925 р. в с. Старий Мерчик (нині смт Старий Мерчик Валківського району Харківської області). У червні 1943 р. був вивезений звідти нацистами до м. Зіндельфінген (земля Баден-Вюртемберг, Німеччина), де працював на заводі компанії «Даймлер-Бенц». У травні 1945 р. визволений бійцями Червоної армії. Додому повернувся в листопаді того самого року. Місце проживання: м. Харків.

26. Коровкін Ілля Олексійович народився 6 серпня 1925 р. в с. Нова Гнилиця Чугуївського району Харківської області. У червні 1942 р. був вивезений окупантами до м. Ваттеншайд (нині у складі м. Бохум, Німеччина). Працював на шахті в штреку. 4 травня 1945 р. визволений союзниками. Повернувся додому в червні

того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Нова Гнилиця.

27. Котляренко Віктор Степанович народився 25 лютого 1925 р. в м. Харків. 24 квітня 1942 р. був примусово відправлений із міста окупантами в район м. Бютцов (земля Мекленбург – Передня Померанія, Німеччина). Працював на підприємстві різноробочим. 22 квітня 1945 р. визволений бійцями Червоної армії. Додому повернувся в липні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

28. Кошельник Володимир Трохимович народився 1923 р. в м. Пологи Запорізької області. 5 травня 1943 р. був примусово відправлений звідти окупантами до м. Вісбаден (Німеччина). Працював на фабриці з виробництва мила (досить часто його варили з кісток радянських військовополонених). У травні 1945 р. визволений американцями. Потім – призваний до лав Червоної армії. Після демобілізації (1948) повернувся додому. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, смт Кочеток.

29. Красовська (дівооче прізвище Нестеренко) Клавдія Іллівна народилася 21 вересня 1925 р. в с. Зелений Колодязь Чугуївського району Харківської області. У червні 1942 р. була примусово відправлена звідти нацистами до с. Турман, що біля м. Відень (Австрія). Працювала на текстильній фабриці Мюллера підсобною робітницею. У квітні 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася в липні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Зелений Колодязь.

30. Крахмалева (дівооче прізвище Кривкіна) Олександра Романівна народилася в 1924 р. в с. Нова Гнилиця Чугуївського району Харківської області. У липні 1942 р. вивезена звідти нацистами до Німеччини. Спочатку працювала в бауера, потім у паспортному столі. У квітні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулася у вересні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Нова Гнилиця.

31. Кривченко Іван Дмитрович народився 13 січня 1927 р. в с. Мосьпанове Чугуївського району Харківської області. На початку 1942 р. був вивезений звідти до м. Вінер-Нойштадт (Австрія). Працював на підприємстві зварником. Через рік вдався до втечі. Був спійманий і відправлений спочатку до в'язниці, а потім до штрафного табору Ланцендорф біля м. Відень (Австрія). Відтак його повернули до Вінер-Нойштадта, де він став різноробочим (вул. Богнергасе, 11). Перед визволенням радянськими військами (травень 1945 р.) втік удруге. П'ять років відслужив у лавах Червоної армії за кордоном. Після демобілізації (1951) повернувся додому. Місце проживання: м. Харків.

32. Кузнєцова (дівооче прізвище Скляр) Клавдія Митрофанівна народилася 11 березня 1925 р. в с. Друга Гнилиця (нині с. Стара Гнилиця Чугуївського району Харківської області). 16 липня 1942 р. була примусово відправлена звідти нацистами до м. Дрезден (Німеччина). Працювала на заводі «Заксенверк» шліфувальницею. У квітні 1945 р., за два тижні до визволення, німці направили її рити

траншеї. 9 травня того самого року визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася 27 серпня. Місце проживання: м. Харків.

33. Кулачко Марія Степанівна народилася в с. Титарівка Старобільського району Луганської області. Навесні 1942 р. була примусово відправлена звідти нацистами до м. Зіндельфінген (Німеччина). Працювала на авіаційному підприємстві складальницею деталей. 9 травня 1945 р. визволена американцями. Повернулася додому влітку того самого року. Місце проживання: м. Харків.

34. Кураксина Віра Олександрівна народилася в 1919 р. в с. Велика Бабка Чугуївського району Харківської області. Влітку 1943 р. була вивезена нацистами до розподільного пункту в м. Ляйбніц (Австрія). Звідти направлена до Югославії. Працювала в сільському господарстві. У квітні 1945 р. визволена радянськими військами. Додому повернулася в липні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

35. Кутепова (дівоче прізвище Юдько) Анастасія Олексіївна народилася 21 жовтня 1926 р. в с. Зуївці (Полтавська область). У травні 1943 р. була примусово відправлена звідти до розподільного пункту в м. Дармштадт (Німеччина). Працювала на різних сільськогосподарських роботах неподалік м. Грос-Герау. Господаря звали Генріх, його дружину – Марія. У травні 1945 р. була визволена американцями. Додому повернулася у червні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

36. Куцай (дівоче прізвище Мадера) Євгенія Іванівна народилася 12 жовтня 1922 р. в с. Гути (нині смт Гути) Богодухівського району Харківської області. У лютому 1943 р. з м. Зміїв була вивезена окупантами до Німеччини. Працювала на будівництві різноробочою. У травні 1945 р. визволена радянськими військами. Додому повернулася в серпні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

37. Кушнарєнко Надія Семенівна народилася в 1925 р. в с. Пісочин (нині смт Пісочин Харківського району Харківської області). У травні 1943 р. була вивезена окупантами з Харкова до м. Вупперталь (Німеччина). Працювала на фабриці підсобною робітницею. Навесні 1945 р. визволена союзниками (американцями). Додому повернулася в жовтні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

38. Лавриненко Клавдія Сергіївна народилася в 1926 р. в с. Нова Гнилиця Чугуївського району Харківської області. 30 липня 1942 р. була вивезена звідти нацистами до м. Дюссельдорф (Німеччина). Працювала служницею в німецького господаря. У квітні 1945 р. визволена американцями. Додому повернулася в жовтні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, с. Нова Гнилиця.

39. Лискова (дівоче прізвище Піддубна) Ганна Микитівна народилася 28 листопада 1924 р. в с. Кочеток (нині смт Кочеток Чугуївського району Харківської області). 15 липня 1942 р. була вивезена звідти окупантами до м. Дрезден (Німеччина). Працювала на фабриці токарем. Після того як 13 лютого 1945 р. підприємство розбомбила радянська авіація, була задіяна на розчистці завалів.

9 травня 1945 р. визволена бійцями Червоної армії. Додому повернулася в жовтні того самого року. Місце проживання: Харківська область, Чугуївський район, смт Кочеток.

40. Лопатюк (дівоче прізвище Толочко) Ірина Іванівна народилася 22 травня 1924 р. в с. Сарновичі Коростенського району Житомирської області. У червні 1943 р. була примусово відправлена звідти окупантами до м. Штальберг (Німеччина). Працювала на різних сільськогосподарських роботах, потім була відправлена на військовий завод, де виробляла ящики для пороху. У квітні 1945 р. визволена союзниками. Додому повернулася в серпні того самого року. Місце проживання: м. Харків.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що пошукова робота зі збору біографічних відомостей про «східних робітників» є одним із головних джерел вивчення остарбайтерства з Харківщини в роки Другої світової війни. Нам вдалося систематизувати відомості про вербування та вивезення остарбайтерів із міста й регіону, а також про їхнє перебування в Третньому райху та післявоєнне життя. Оскільки ця тема є малодослідженою, то вона бачиться нам досить перспективною і потребує дальшого розвитку.

Джерела та література:

1. Книга Скорботи України: Харківська обл. / Головна ред. кол.: І.О. Герасимов (голова) та ін. – Харків: Обласна пошуково-видавнича наукова редакція Книги Пам'яті України, 2007. – 848 с.
2. Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни: документи і матеріали / Укладач О.В. Дьякова. – Харків: Видавництво САГА, 2010. – 386 с.
3. Меляков Антон Володимирович. Масові джерела з історії депортації цивільного населення Харківщини до Німеччини в період 1941–1943 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / А.В. Меляков. – Х.: Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 205 с.
4. Кобзева Т.В., Дьякова О.В. Вогненні роки: Нововодолажчина в Другій світовій війні: науково-публіцистичний збірник / Тетяна Кобзева, Олена Дьякова; наук. ред. проф. В.Я. Білоцерковський. – Харків: Федорко, 2017. – 578 с.
5. Війна очима дітей: збірник архівних документів / Ред. колегія: Л.М. Юдіна, Є.О. Куш, С.М. Куделко. – Х.: ФОП Тарасенко, 2013. – 220 с.
6. Пудря І.М. Освіта Балакліївщини: Історичні розвідки / І.М. Пудря. – Х.: ФОП Бровін, 2014. – 294 с.
7. Харківський район: зб. архівних документів і матеріалів. Ч. 3 / Головний ред. Б.К. Мигаль, упоряд.: Л.М. Момот, В.В. Панкратьєва, Т.В. Чернявська. – Харків: Фоліо, 1996. – 188 с.
8. Красноградщина. Велич і добро крізь віки. Кн. 3 / С.І. Чернов, М.О. Муригін, М.М. Яворський, К.М. Фролов. – Харків: Діса плюс, 2013. – 896 с.
9. Волков М.Ю. Нарис з історії Близнюківщини: монографія / М.Ю. Волков. – Харків: Зебра, 2015. – 148 с.
10. Стрілець В.В. Люботин: історико-краєзнавчий нарис / В.В. Стрілець. – Харків, 2002. – 400 с.

11. Скоробагатов А.В. Харків у часи німецької окупації (1941–1943) / А.В. Скоробагатов. – Х.: Прапор, 2004. – 368 с.
12. Невигадане. Усні історії остарбайтерів / Авт.-упорядн., ред., вступ. ст. Г.Г. Грінченко. – Харків, 2004. – 236 с.

© **Юрий СКРИПНИЧЕНКО**

БИОГРАФИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ О «ВОСТОЧНЫХ РАБОТНИКАХ» КАК ИСТОЧНИК В ИЗУЧЕНИИ ОСТАРБАЙТЕРСТВА С ХАРЬКОВЩИНЫ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Работа посвящена исследованию истории остарбайтерства с Харьковщины в годы Второй мировой войны. В процессе поиска были собраны краткие биографические сведения о людях, которые в силу различных жизненных обстоятельств были вывезены оккупантами с Харьковщины в Третий рейх. Среди используемых методов важное место заняли: системный, дедуктивный, индуктивный, статистический. Они были стимулами беспристрастного собирания, обобщения и анализа информации. Работа базировалась на принципах историзма и системности. На основе проведенного исследования был сделан вывод: поисковая работа является одним из источников изучения остарбайтерства с Харьковщины в годы Второй мировой войны. Собранные биографические сведения можно использовать при подготовке к проведению лекционных занятий по истории Украины, всемирной истории, региональному краеведению, а также для написания рефератов, курсовых, дипломных, научно-поисковых работ.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Третий рейх, «новый порядок», поисковая работа, остарбайтеры.

© **Yuri SCRIPNICHENKO**

BIOGRAPHIC INFORMATION ABOUT «EASTERN WORKERS» AS A SOURCE IN THE STUDY OF HISTORY OF OSTARBEITERS IN KHARKIV REGION DURING THE SECOND WORLD WAR

The work is devoted to the study of the history of Ostarbeiters in the Kharkiv region during the World War II. During the search, brief biographical information about the Ostarbeiters, who, due to various life circumstances, were forcibly taken away by the occupants from the Kharkiv Region to the Third District, were collected. During my collection of biographical data, I interviewed both the participants of those war years

and their relatives. Among used methods occupy an important place: systemic, deductive, inductive, statistical. The aforementioned methods have become the factors of an impartial collection, synthesis and analysis of the information received. In addition to the methods used were the principles: historicism, systemic. On the basis of the study, the conclusion was made: search work is one of the sources of study of Ostarbeiters in the Kharkiv region during the World War II. The collected biographical information can be used during preparation for conducting lectures on the history of Ukraine, world history, regional regional studies, during the writing of abstracts, course papers, diploma, research work.

Keywords: *World War II, Third Reich, «new order», search work, ostarbeiter.*